

УДК 37.01:355.233 (477)

КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА В ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Тогочинський Олексій Михайлович
м.Київ

У статті розкрито важливість конструювання змісту навчального матеріалу як педагогічної умови, передбаченої технологією формування соціальної компетентності у курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Визначено необхідність відбору тих понять, що необхідні для розуміння соціальних вимог та виконання необхідних ролей офіцерами органів внутрішніх справ при виконанні завдань професійної діяльності, узгодження та систематизації знань з різних навчальних дисциплін в аспекті якнайповнішого розкриття сутності соціальних норм.

Ключові слова: соціальна компетентність, конструювання змісту, структура, соціальна взаємодія, поняття, курсанти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У наш час за умов суспільно-економічних і політичних трансформацій, реформування правоохоронної системи відповідно до нових викликів особливо нагальним є вирішення проблеми якості підготовки курсантів і слухачів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України до професійної діяльності. Важливо підготувати таких правоохоронців, які б уміли будувати конструктивні відносини і спілкуватися з різними соціальними групами та верствами населення, могли застосовувати досвід соціальної взаємодії при вирішенні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантними і коректними у ситуаціях порушення громадського порядку тощо. Для вирішення цих завдань важливе значення має відповідна організація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах МВС, визначення основних педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ (далі – ОВС) соціальної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На сьогодні вчені пропонують різні підходи до формування соціальної компетентності майбутніх фахівців. Зокрема І.Зарубінська довела, що ефективність вирішення цього завдання є найвищою за умови побудови навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного, гуманістичного, діяльнісного, особистісно-зорієнтованого підходів за принципом логічної доповнюваності. Детермінантами формування соціальної компетентності особистості дослідниця називає комплекс макросоціальних, мікросоціальних та суб'єктивних чинників [7, с.72-73].

Російський учений В.Бочаров розробив систему формування соціальної компетентності фахівців органів внутрішніх справ у процесі професійної підготовки. Дослідник визначив основні фактори та умови, що детермінують процес формування соціальної компетентності фахівця ОВС. Це насамперед ціннісне самовизначення особистості, ефективна організація навчально-виховного процесу; забезпечення розвитку майбутнього фахівця у взаємодії індивідуальних, особистісних та професійних характеристик; використання особистісного та діяльнісного підходів у навчанні та вихованні; адекватне використання сучасних технологій і методик навчання та виховання [5].

Заслугує також на увагу концептуальна модель педагогічного супроводу формування соціальної компетентності студентів, яку розробила О.Борисенко [4]. Модель розкриває концептуальні засади цього процесу, а також фактори, закономірності, принципи, цілі, зміст, організацію, форми, методи, засоби та результати педагогічної діяльності викладача щодо створення оптимальних умов для формування соціальної компетентності. Ці умови включають: готовність викладачів до педагогічного супроводу формування соціальної компетентності; орієнтацію на основні змістовні лінії, що забезпечують формування парціальних компетентностей; застосування технологій, методів, засобів навчання і виховання, що гарантують формування соціальної компетентності; використання внутрішніх ресурсів ВНЗ і зовнішніх ресурсів з метою педагогічного супроводу; контроль і оцінку формування соціальної компетентності студентів [4, с.14].

Загалом результати докторських досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми формування соціальної компетентності засвідчують, що науковці, послугуючись результатами аналізу психолого-педагогічної теорії та практики, при формуванні соціальної компетентності віддають перевагу системному, компетентнісному, діяльнісному, особистісно-орієнтованому та технологічному підходам. Крім того, для отримання позитивних результатів щодо формування соціальної компетентності особливого значення вони надають використанню у процесі фахової підготовки теорії розвивального навчання, а також концепції активізації навчально-виховного процесу та творчого саморозвитку особистості. Вчені вважають, що формування соціальної компетентності курсантів та слухачів у вищих навчальних закладах повинно мати етапний характер і передбачати соціальне інформування індивіда, його залучення до усталених соціальних цінностей, відтворення моделей соціальної свідомості й поведінки.

Для формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів ОВС, як підтверджують дані наукових досліджень, важливе значення має створення розвиваючого освітнього середовища й безпосередній педагогічний супровід зазначеного процесу. У цьому контексті важливим завданням є визначення педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців МВС.

Метою статті є розгляд конструювання змісту навчального матеріалу як важливої педагогічної умови в технології формування соціальної компетентності курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування соціальної компетентності офіцерів ОВС важливе значення має створення відповідної технології формування цієї професійно важливої властивості. Ми трактуємо технологію формування соціальної компетентності в контексті не освітньої технології, а технології навчання. При цьому нам імпонує думка І.Дичківської щодо того, що технологія навчання – це тип технології, яка моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. За багатьма параметрами вона подібна до окремої методики та охоплює зміст, методи і форми навчання [6, с.68]. Нас цікавить технологія

як процес досягнення певних результатів щодо зміни стану сформованості соціальної компетентності у курсантів з використанням відповідної сукупності методів, засобів і способів діяльності. Відповідно до досліджень вчених (В.Безпалько, В.Гузєєв, І.Дичківська, М.Кларін, Г.Селевко) технологію ми трактуємо як алгоритм організації діяльності курсантів з урахуванням соціально-психологічних, соціально-педагогічних та соціокультурних чинників у навчальному закладі, системну послідовність розгортання педагогічної діяльності, зокрема з визначенням її цілей та змісту, методів, форм і засобів навчання, спрямовану на досягнення певної мети й розвиток особистості курсантів.

Відповідно до прийнятої думки (І. Дичківська, Г. Селевко, В. Сластьонін та ін.), структура технології формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів МВС містить змістовний та процесуальний компоненти [6, с. 70]. До змістової частини технології, яка є концептуальною системою знань про інструментарій досягнення цілей та ефективності процесу навчання, можна зарахувати постановку, максимальне уточнення, формулювання цілей та педагогічні умови. Ми вважаємо, що основоположною метою розробки технології формування соціальної компетентності є створення умов та можливостей для активного особистісного розвитку й самореалізації майбутніх фахівців МВС в соціальному аспекті. При цьому педагогічні умови ми розглядаємо як сукупність заходів, що забезпечують формування у майбутніх офіцерів ОВС усіх складових соціальної компетентності.

Однією з перших педагогічних умов відповідно до технології формування соціальної компетентності у майбутніх офіцерів ОВС слід вважати планування цілей формування соціальної компетентності та з'ясування основних напрямів педагогічної діяльності, за посередництвом яких можна досягти таких цілей. Йдеться про формування у курсантів системи емоційно-ціннісних орієнтацій, соціальних і психологічних знань, умінь та навичок у правоохоронній сфері. У результаті впровадження технології важливо забезпечити у майбутніх фахівців уміння здійснювати ефективну комунікацію і виконувати соціальні ролі у професійному та криміногенному середовищі, сформувати здатності до професійної і соціальної адаптації та самореалізації, спільної командної діяльності, допомогти набутти досвіду відповідального і конструктивного вирішення життєвих проблем та конфліктних ситуацій.

У цьому контексті ми насамперед вважаємо за необхідне звернути увагу на *зміст навчання*. Аналіз змісту навчального дисципліну у вищих навчальних закладах МВС засвідчив, що загалом вони містять достатній потенціал для формування багатьох компонентів соціальної компетентності. Правда, потребує упорядкування система знань, умінь і навичок, якими повинен володіти сучасний офіцер – випускник ВНЗ правоохоронних органів відповідно у структурі ОКХ та у результаті вивчення навчальних дисциплін. Ми вважаємо за необхідне упорядкувати перелік компетентностей, необхідних офіцеру ОВС для професійної діяльності в сучасних умовах, виокремивши ті складові, які належать до соціального блоку.

Ми згодні з думкою С. Трубачової щодо того, що при розробці змісту слід визначити пріоритетні компетентності, а потім їх узгодити із навчальними предметами та їх основними змістовими лініями [9, с.54]. На думку О.Пометун, важливе значення має комплексний розгляд змісту навчальних предметів та визначення необхідної для формування компетентності кількості знань, умінь, навичок і способів діяльності [9, с.20]. Йдеться про врахування скла-

дових соціальної компетентності, а потім на цій основі визначення змісту навчання, пріоритетних напрямів роботи, розробку базових компонентів навчальної інформації (дидактичних одиниць), які потрібно відобразити в темах навчальних занять, у системі навчальних завдань та завдань для самостійної роботи.

Для конструювання змісту навчального матеріалу відповідно до завдань формування соціальної компетентності ми вважаємо за необхідне удосконалити навчальні плани і програми професійної підготовки фахівців ОВС. Ми згодні з позицією С. Самігіна та ін. щодо важливості при цьому дотримання певного алгоритму узагальненого логічного конструкту дисципліни [10, с.149-150]. Йдеться про те, що для відповідного відбору змісту навчального матеріалу в аспекті формування соціальної компетентності першочергове значення має: чітке визначення мети навчання, урахування вимог до професійної підготовки, оптимальна побудова змісту навчального матеріалу, зв'язок з практикою, професійна спрямованість і дотримання комплексних міжпредметних зв'язків.

Окрім того, при визначенні змісту навчання слід враховувати, що процес формування повинен відображати структуру самої соціальної компетентності, тобто передбачати формування її комунікативного, політико-правового, рольового, рефлексивно-психологічного та професійного компонентів. У цьому контексті ми відповідно до положень теорії психічного розвитку та поетапного формування розумових дій (Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін, П.Гальперін), з урахуванням досліджень про особливості соціалізації особистості та засвоєння нею соціальних норм (Ю.Гіппенрейтер, І.Зимня, С.Семчук та ін.) й теоретичних напрацювань з проблеми формування соціальної компетентності особистості (І.Зарубінська, Н.Калініна, Ю.Слесарев та ін.) одним з перших кроків формування соціальної компетентності фахівця передбачаємо відбір відповідних понять, що необхідні для розуміння майбутніми офіцерами соціальних вимог та виконання необхідних ролей.

Для нас при цьому важливою є позиція учених щодо того, що формування соціальної компетентності, навичок соціальної поведінки курсантів важливо розпочинати з сформування у них уявлень про ті чи інші доцільні поняття, норми, цінності, погляди та переконання. Так, наприклад, П.Біленчук та С.Сливка зазначають, що на професійній стадії важливе значення мають інформаційні потоки соціалізації, серед яких можна виокремити генетичну інформацію, сімейну інформацію, навчальну інформацію, професійно-правову інформацію та ін. [3, с.177]. Найважливішого значення дослідники надають нормативній інформації, тобто інформації, яка виходить із нормативної системи. Саме така інформація, на їх думку, забезпечує адекватну соціалізацію фахівця правоохоронних органів [3, с.191].

У цьому контексті ми розглядаємо одержання інформації про соціум та соціальні норми і цінності, формування уявлення про ієрархію й субординацію соціальних цінностей, понять та норм як одну з важливих складових механізму їх засвоєння, формування необхідних навичок та умінь взаємодії у соціумі. У такому випадку, ми вважаємо, навчальне спілкування формуватиме у майбутніх правоохоронців професійне бачення світу, відповідне ставлення до об'єктів соціальної сфери, а власне навчання стане ефективним інструментом побудови необхідних значеннєвих систем про соціум. Далі на основі отриманої інформації про соціальні норми та цінності курсанти через аналіз й осмислення інформації формуватимуть вже свою систему

особистісних цінностей і змістів професійної діяльності та взаємодії в професійному середовищі та соціумі.

Ці знання майбутні фахівці здобувають при вивченні різних дисциплін, зокрема циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки, циклу професійної (професійно-орієнтованої) і практичної підготовки. Загалом відповідно до технології формування соціальної компетентності важливо здійснити узгодження та систематизацію знань з різних навчальних дисциплін в аспекті якнайповнішого розкриття сутності соціальних норм, ціннісних орієнтацій, відповідних поглядів і переконань як складових соціальної компетентності правоохоронців.

Важливою частиною конструювання змісту навчального матеріалу є система пізнавальних і практичних завдань та орієнтовна основа й способи їх вирішення. Важливість таких завдань, як зазначають дослідники Г.Балл [1], В.Беспалько [1], І.Дичківська [6], Є.Климін [8], Л.Рубінштейн [11], обумовлена тим, що будь-яка професійна діяльність є, по суті, вирішенням завдань.

З огляду на це вирішення завдань ми розглядаємо як важливий дидактичний засіб формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів ОВС. З урахуванням досліджень Г.Балла [1], Є.Климіна [8], Л.Рубінштейна [11] та ін. у технології формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів ОВС ми вважаємо за необхідне використовувати різні види завдань, насамперед пізнавально-пошукові, дослідницькі, логіко-пошукові, рефлексивно-оцінні, творчі та репродуктивні. Ми беремо до уваги, що зміст усіх завдань має відображати специфіку соціальної компетентності офіцерів ОВС, відтворювати ситуації, явища, процеси, події їхньої професійної діяльності. Ці завдання повинні передбачати розгляд типових ситуацій при спілкуванні з різними категоріями населення, допомагати відпрацьовувати у курсантів навички встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми на основі сукупності знань та вмінь, що забезпечують професійну комунікацію на мовному, мовленнєвому та соціокультурному рівнях. При вирішенні подібних завдань курсанти зможуть краще

зрозуміти всі особливості соціально вираженої поведінки у різних ситуаціях професійної взаємодії та усвідомити значення своїх соціальних функцій як громадянина своєї країни та члена суспільства.

При розробці завдань ми також беремо до уваги їх відповідність інтересам майбутніх фахівців, необхідність розробки завдань декількох рівнів складності та об'єктивні методи оцінки їх виконання. Ми вважаємо, що використання таких завдань допоможе відтворити особливості професійної діяльності ОВС в соціальному аспекті, зміст власне соціальної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців. У цьому випадку навчання курсантів варіативних способів розв'язання професійних завдань при використанні зазначених завдань допоможе формувати комунікативний та політико-правовий компоненти їх соціальної компетентності.

Висновки. Для формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів ОВС важливе значення має планування цілей формування соціальної компетентності, визначення основних напрямів педагогічної діяльності через відповідне конструювання змісту навчального матеріалу. Йдеться про необхідність узгодження та систематизації знань з різних навчальних дисциплін в аспекті якнайповнішого розкриття сутності соціальних норм, ціннісних орієнтацій, відповідних поглядів і переконань як складових соціальної компетентності правоохоронців. Важливо здійснити відбір тих понять, що необхідні для розуміння соціальних вимог та виконання необхідних ролей, формувати у курсантів уявлення про ті чи інші доцільні поняття, норми, цінності, погляди та переконання. Отримана інформація про соціальні норми та цінності дозволить курсантам через аналіз й осмислення інформації формувати вже свою систему особистісних цінностей і змістів соціальної взаємодії.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення основних напрямків роботи з формування у майбутніх офіцерів ОВС мотивації до набуття знань, умінь і навичок – складових соціальної компетентності для майбутньої професійної діяльності.

Література та джерела

1. Балл Г.А. Теория учебных задач / Г.А.Балл. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П.Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 190 с.
3. Біленчук П.Д. Правова деонтологія / П.Д.Біленчук, С.С.Сливка / за ред. П.Д.Біленчука. – К.: АТІКА, 1999. – 320 с.
4. Борисенко Е. Н. Педагогическое сопровождение формирования социальной компетентности студентов вуза: автореф. дис. на соиск. ученой степ. докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика; история педагогики и образования» / Е.Н.Борисенко; Кемеровский государственный университет. – Кемерово, 2013. – 38 с.
5. Бочаров В.М. Система формирования социальной компетентности специалиста органов внутренних дел в процессе профессиональной подготовки: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.08 / Бочаров Виталий Михайлович; Ставроп. гос. ун-т. – Ставрополь, 2005. – 400 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Зарубінська І.Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Зарубінська Ірина Борисівна. – Хмельницький, 2011. – 506 с.
8. Климин Е.В. Организационно-педагогические условия управления деятельностью коллектива при решении профессиональных задач: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Климин Евгений Васильевич. – Магнитогорск, 2001. – 164 с.
9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
10. Педагогика и психология высшей школы / под. ред. С.И.Самыгина. – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 544 с. (Учебники, учебные пособия).
11. Рубинштейн Л.С. Основы общей психологии / Л.С.Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2000. – 720 с.

В статье раскрыто значение конструирования содержания учебного материала как педагогического условия, предусмотренного технологией формирования социальной компетентности у курсантов высших учебных заведений МВД Украины. Определена необходимость отбора понятий, необходимых для понимания социальных требований и выполнения необходимых ролей офицерами органов внутренних дел при выполнении задач профессиональной деятельности, согласования и систематизации знаний из разных учебных дисциплин в аспекте наиболее полного раскрытия сущности социальных норм.

Ключевые слова: социальная компетентность, конструирование содержания, структура, социальное взаимодействие, понятие, курсанты.

The article deals with the most important pedagogical conditions necessary for the formation of social competence of future internal affairs officers, including the creation of developmental educational environment and direct pedagogical support of this process. The author pays attention to the importance of educational material content arranging as pedagogical condition, provided by the technology of formation of social competence in students of higher educational establishments of Ukraine. The necessity of coordination and systematization of knowledge from different disciplines in terms of fullest disclosure of social norms, values, relevant view points and beliefs which are the components of social competence of law enforcement officers has been determined. The author points out the importance of selecting concepts necessary for understanding the social requirements and executing the necessary role of internal affairs officers while performing their duties. The researcher stresses that the information about social norms and values will allow cadets to form a system of personal values and meanings of social interaction through the analysis and understanding.

Key words: social competence, arranging the content, structure, social interaction, concept, cadets.